

УДК: 354:378

Мороз Світлана

ORCID iD 0000-0002-2696-1278

E-mail: ra.ekma@gmail.com

Мороз Володимир

ORCID iD 0000-0003-0796-5035

E-mail: moroz.volodymyr.d.sc@gmail.com

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ СУБ'ЄКТІВ УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ ВИЩОЇ ОСВІТИ: АНАЛІЗ ЕКСПЕРТНИХ ОЦІНОК РОБОТОДАВЦІВ

[doi.org/10.33269/2618-0065-2022-1\(11\)-128-149](https://doi.org/10.33269/2618-0065-2022-1(11)-128-149)

Анотація. Підвищення якості вищої освіти та забезпечення її тісного зв'язку з наукою передбачено стратегічним напрямом розвитку держави. Метою статті стало з'ясування думки роботодавців щодо відповідальності суб'єктів управління якістю вищої освіти за її підсумковий рівень і проведення аналізу отриманих експертних оцінок через призму проблематики вдосконалення механізмів державного управління забезпеченням якості вищої освіти. Визначення рівня відповідальності окремих з суб'єктів управління якістю вищої освіти за її підсумковий рівень стало одним з фокусів уваги проекту «Оцінка якості вищої освіти». Використовуючи інструментарій експертного інтерв'ю та анкетування, проведено аналіз результатів опитування роботодавців і встановлено, що роботодавці не зацікавлені у залученні до процедур забезпечення якості вищої освіти та не відчують своєї відповідальності за її підсумковий рівень. Така позиція роботодавців є цілком природною, адже участь представників реального сектора економіки у процедурах забезпечення якості вищої освіти не забезпечує отримання того економічного ефекту, який може бути здобутий суб'єктом господарювання за умови використання відповідних ресурсів у межах своєї професійної діяльності. «Неприродність процесів» забезпечення якості вищої освіти для суб'єктів господарювання стала причиною того факту, що респонденти з числа роботодавців оцінили рівень своєї відповідальності майже на мінімальному рівні. Найбільший рівень відповідальності за якість вищої освіти роботодавці поклали на заклади вищої освіти та студентів, тим самим знизивши не лише рівень своєї відповідальності, а також і відповідальності

органів публічного управління та суспільства загалом. За результатами опитування роботодавців було з'ясовано їх думку щодо розподілу відповідальності за якість вищої освіти між такими її стейкхолдерами як: студенти; заклади вищої освіти; роботодавці; органи публічного управління (органи державної влади та органи місцевого самоврядування); суспільство (громадські об'єднання; моніторингові місії; експертні агентства). Результати аналізу відповідей респондентів дали змогу сформулювати узагальнення та висновки щодо можливих напрямів вдосконалення змісту та практики використання деяких з механізмів державного управління забезпеченням якості вищої освіти в частині створення умов для залучення роботодавців до процедур контролю якості результатів діяльності закладів вищої освіти. У статті обґрунтовано необхідність обов'язкового включення представників роботодавців до складу експертних груп з акредитації освітніх програм, а також до складу екзаменаційних комісій з присудження (присвоєння) професійної кваліфікації майбутнім фахівцям.

Ключові слова: якість вищої освіти; державне управління; опитування роботодавців; заклад вищої освіти; акредитація освітньої програми.

Постановка проблеми. Серед цілей сталого розвитку України – забезпечення «якості освіти». Для її досягнення, на думку фахівців Міністерства економічного розвитку та торгівлі України, передбачається виконання національним урядом завдання щодо підвищення якості вищої освіти та забезпечення її тісного зв'язку з наукою, а також сприяння формуванню сталого причинно-наслідкового зв'язку між освітою та наукою [1]. Розвиток цієї проблематики з огляду на неабияку її значущість для забезпечення суспільно-політичного та соціально-економічного розвитку України набув свого розвитку під час зустрічі Президента України з керівниками провідних закладів вищої освіти України. Під час свого звернення до учасників наради глава держави наголосив на необхідності узгодження витрат ресурсів держави на підготовку фахівців з вищою освітою з отриманим суспільством ефектом, а саме – якістю вищої освіти [2]. За результатами обговорення питань розвитку системи вищої освіти з ректорами закладів вищої

освіти (далі – ЗВО) Президент України підписав Указ № 210/2020 «Про вдосконалення вищої освіти в Україні» та зобов'язав Кабінет Міністрів України забезпечити розроблення та прийняття стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2021–2031 роки [3]. Очікувано, що з огляду на згадану вище ціль сталого розвитку України (ціль №4 – якість освіти), питання забезпечення якості вищої освіти будуть визначені авторами майбутньої стратегії (Кабінет Міністрів України; Національний інститут стратегічних досліджень; Національна академія наук України) на рівні одного з основних пріоритетів розвитку сфери вищої освіти України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика забезпечення якості вищої освіти не є принципово новим напрямом в організації наукових пошуків, адже відповідні питання є достатньо популярними, як у межах педагогічної соціологічної, політичної, правової, історичної, філософської та економічної наукових думок, так й у межах галузі знань «Публічне управління та адміністрування». Саме останній напрям розвитку науки з огляду на міждисциплінарну природу свого позиціонування [4, с. 6] має неабиякі потенціали у дослідженні проблематики забезпечення якості вищої освіти.

У межах галузі знань «Публічне управління та адміністрування» питання забезпечення якості вищої освіти, у тому чи іншому контексті свого складного та багатогранного змісту, набули свого розвитку у роботах Н. Волкової (розглянуто особливості організації та підтримання взаємодії між державою, місцевим самоврядуванням та громадянами в системі управління освітою) [6], І. Дегтярьової (проведено аналіз місця та ролі Міністерства освіти і науки України в системі державного управління вищою освітою, а також визначено напрями демократизації управління у сфері вищої освіти) [7], І. Застрожнікової (визначено особливості реалізації принципів

децентралізації освітньої системи в Україні) [8], В. Мороза (проведено критичний аналіз порядку та умов вступу до докторантури через призму правового механізму державного управління якістю підготовки фахівців на науковому рівні вищої освіти) [9], В. Садкового (обґрунтовано можливість використання думки студентів на рівні одного з джерел інформації для вдосконалення змісту та практики реалізації державної політики щодо забезпечення якості вищої освіти) [10], І. Савченка та О. Чумак (проведено аналіз вітчизняного та зарубіжного досвіду фінансування вищої освіти, а також наведено характеристику основних елементів системи фінансування вищої освіти України в умовах її реформування) [11], О. Яременко, О. Лазора та О. Лазор (проведено аналіз індикаторів ефективності публічного управління та адміністрування розвитком системи вищої освіти та науки в Україні в контексті індикаторів рейтингу U21 Ranking of National Higher Education Systems) [12]. Окремі з напрямів порушеної проблематики були розглянуті нами під час попередніх наукових пошуків. Незважаючи на достатню увагу вчених до розв'язання проблем державного управління якістю вищої освіти, окремі її питання все ще залишаються відкритими для подальших наукових пошуків.

Мета статті. З'ясувати думку роботодавців щодо відповідальності суб'єктів управління якістю вищої освіти за її підсумковий рівень і провести аналіз отриманих експертних оцінок через призму проблематики вдосконалення механізмів державного управління забезпеченням якості вищої освіти.

Методи дослідження. Вибір методу опитування як інструменту отримання інформації було обумовлено тим фактом, що у межах соціологічної наукової думки саме опитування має один з найбільших потенціалів для найбільш точного з'ясування думки певної соціальної групи [13]. На

переконання С. Яремчука, опитування є одним з найпоширеніших і найнадійніших методів збирання первинної соціологічної інформації [14, с. 45]. Крім того, метод опитування є відносно простим за технологією свого використання та економічним за обсягом витрачених ресурсів. Обравши метод опитування для збору первинної інформації автори проекту обмежились використанням таких його інструментів, як анкетування та експертне інтерв'ю.

Виклад основного матеріалу. Результати аналізу тематичного спрямування наукових досліджень з проблематики якості вищої освіти, виконання яких відбулось у межах галузі знань «Публічне управління та адміністрування», свідчать про той факт, що питання реформування системи забезпечення якості вищої освіти не набули достатнього розвитку. Просторовий та часовий розвиток університетської автономії та державного управління системою вищої освіти, особливо в контексті прийняття до уваги єдності та протиріч між відповідними феноменами, не лише ускладнює реалізацію заходів з реформування освітянської галузі, а й актуалізує питання теоретичного характеру. Залишаються невирішеними питання щодо розподілу відповідальності між основними із суб'єктів управління якістю вищої освіти як безпосередньо за кінцевий результат своєї роботи (якість освітньої діяльності та якість вищої освіти). Пошук відповіді на порушене питання може здійснюватися, з одного боку, через призму змісту теоретичних доктрин, тобто з використанням інструментарію суто теоретичних методів наукового пізнання, а з іншого – в контексті практики та/або результатів функціонування системи вищої освіти. Саме останній напрям в організації наукових пошуків було обрано як фокус безпосередньої уваги у межах цієї публікації. Практика та/або результати функціонування системи вищої освіти можуть бути досліджені, зокрема, й через призму

думок основних стейкхолдерів якості вищої освіти. Відповідно до норм Стандартів і рекомендацій щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти (ESG) до стейкхолдерів відносять «всіх учасників (суб'єктів) у межах закладу, включаючи студентів і персонал, а також зовнішніх стейкхолдерів, таких як роботодавці та зовнішні партнери закладу» [15, с. 9]. Отже, з'ясування думки студентів, науково-педагогічних працівників і роботодавців є одним зі шляхів розвитку інформаційно-аналітичного підґрунтя щодо вдосконалення системи державного управління забезпеченням якості вищої освіти. З огляду на той факт, що думка студентів була розглянута нами у межах деяких попередніх публікацій [16; 17], вважаємо за доцільне зупинитись на аналізі думки роботодавців.

З'ясування думки роботодавців щодо компетенції тих чи інших суб'єктів управління якістю вищої освіти за її підсумковий рівень було здійснено у межах авторського позагрантового проєкту «Оцінка якості вищої освіти». Для реалізації цього проєкту передбачено проведення опитування респондентів з України у два етапи: 1) перший етап – організація опитування студентів з України, Латвії та Китаю, а також роботодавців з України за анкетною «Оцінка якості вищої освіти» (перший період опитування, а саме – опитування студентів, було проведено в період з грудня 2017 р. по листопад 2018 р.; другий період опитування, а саме – опитування роботодавців, було проведено з січня 2019 р. по лютий 2020 р.); 2) другий етап – опитування студентів з України, Латвії та Китаю за анкетною «Відношення до дистанційної освіти та оцінювання її якості» (перший період опитування було проведено в період з грудня 2017 р. по листопад 2019 р.; другий період опитування було розпочато у травні 2020 р. та триває). Визначивши фокус нашої безпосередньої уваги, ми зупинимось на аналізі відповідей

респондентів (роботодавців), отриманих у межах другого періоду опитування першого етапу реалізації проєкту.

Формулювання змісту анкети так само, як і організація опитування, здійснювалось відповідно до методичних порад С. Садмана, Н. Бредберна та Н. Шварца щодо особливостей використання методу опитування [18]; М. Пітерсона, М. Ейнарсон, К. Августин та Д. Вугана щодо практики організації опитування в системі вищої освіти [19]. Після формулювання запитань анкети її зміст було обговорено з потенційними респондентами (випадкова вибірка з представників фокус групи) під час експертних інтерв'ю. За результатами аналізу інформації, отриманої під час експертних інтерв'ю, було уточнено формулювання деяких запитань анкети, а також з'ясовано рівень актуальності кожного з них. Інакше кажучи, у кінцевому варіанті запропонованої до заповнення анкети залишилися лише ті запитання, які були ідентифіковані експертами (роботодавцями) на рівні важливих та значущих. Крім того, за результатами проведення експертних інтерв'ю було встановлено факт зацікавленості представників роботодавців як безпосередньо проблематикою якості вищої освіти та механізмами її забезпечення, так і участю в майбутньому опитуванні.

До проведення опитування як співорганізатори були залучені студенти магістерської програми, які навчаються за спеціальністю «Публічне управління та адміністрування» у Національному університеті цивільного захисту України та Національному технічному університеті «Харківський політехнічний інститут». Такий крок дав змогу залучити найбільш вмотивованих студентів до участі у реальному науковому дослідженні, що вже є результатом освітньої діяльності (участь у науково-дослідній роботі відповідає змісту інтегральної компетентності у межах Стандарту вищої освіти за

спеціальністю «Публічне управління та адміністрування» на другому (магістерському) рівні), а також значно розширити територіальні межі проведення опитування (серед співорганізаторів опитування були, зокрема, й студенти, які мешкають за межами Харківської області).

В опитуванні брали участь 184 роботодавці з Харківської, Полтавської, Сумської, а також підконтрольних Україні частин Донецької та Луганської областей. Безумовно, невелика кількість респондентів, а також обмеженість території проведення опитування лише декількома областями України, не дає можливості стверджувати про репрезентативність отриманих результатів. Разом із тим, сформульовані за результатами аналізу відповідей роботодавців узагальнення та висновки, можуть бути використані, як для розвитку інформаційно-аналітичного підґрунтя системи державного управління забезпеченням якості вищої освіти (доповнення інформаційно-аналітичної бази для ухвалення державно-управлінських рішень), так і для з'ясування тенденцій її зміни.

За результатами аналізу відповідей роботодавців щодо розподілу відповідальності за якість вищої освіти між суб'єктами її забезпечення можемо сформулювати такі основні узагальнення.

По-перше, кожен із запропонованих організаторами дослідження суб'єктів впливу на якість вищої освіти отримав достатньо високу оцінку респондентів. Такий факт не є випадковим, адже під час експертних інтерв'ю кожен з цих суб'єктів був ідентифікований експертами на рівні найбільш впливових. Разом із тим ми не можемо вести мову про рівномірність розподілу відповідальності між основними суб'єктами впливу на якість вищої освіти, адже максимальний рівень відповідальності (27 % – заклад вищої освіти) більш ніж у два рази перевищує мінімальний рівень відповідальності (13 % –

громадські об'єднання; моніторингові місії; експертні агентства). Така розбіжність зумовлює необхідність більш детального розгляду отриманих результатів.

За результатами проведення експертних інтерв'ю було з'ясовано той факт, що респонденти не мають чіткого розуміння різниці між суспільством і державою, а отже при аналізі отриманих за результатами анкетування відповідей слід сприймати відповідні групи суб'єктів у їх діалектичній єдності. Іншими словами, сумарна відповідальність суспільства та держави за якість вищої освіти становить 32 %. До цього показника, за умови певних абстрагувань, може бути додана частка відповідальності роботодавців, адже цей суб'єкт забезпечення якості вищої освіти може бути розглянутий через призму одного з представників суспільства, наприклад через професійні союзи, спілки роботодавців тощо. За умови поєднання відповідальності суспільства, держави та роботодавців маємо сумарне значення на рівні 48 %, що є достатньо відчутним результатом.

Сумарна відповідальність безпосередніх учасників навчальної комунікації, тобто студентів та закладів вищої освіти (ЗВО), становить 52 %, що на 4 % перевищує сумарну відповідальність суспільства, держави та роботодавців. Достатньо високий рівень сумарної відповідальності було зумовлено тим фактом, що кожен з цих суб'єктів має достатньо високий рівень індивідуальної відповідальності (відповідальність ЗВО оцінена на рівні 27 % (найвищий рівень відповідальності серед суб'єктів); відповідальність студентів оцінена на рівні 25 % (другий за рівнем відповідальності суб'єкт забезпечення якості вищої освіти)). Такий результат не став несподіванкою для організаторів опитування, адже під час експертних інтерв'ю роботодавці висловлювали думку про найвищий рівень відповідальності саме цих суб'єктів.

Роботодавці оцінили відповідальність свого інституту на рівні 16 %. Такий рівень відповідальності у межах генеральної сукупності є одним з найменших (найнижчий рівень відповідальності було визначено у суспільства, а саме – 13 %). Такий результат став дещо неочікуваним для організаторів опитування, адже під час експертних інтерв'ю експерти визнавали за інститутом роботодавців достатньо високий рівень відповідальності за якість вищої освіти. Така розбіжність результатів оцінювання рівня відповідальності роботодавців, тобто розбіжність між інформацією, яка була отримана за результатами експертного інтерв'ю (безпосередній контакт інтерв'юера з респондентом під час бесіди), та інформацією, отриманою внаслідок анонімного анкетування, може бути пояснена через призму бажання учасників безпосередньої комунікації виглядати більш сумлінними та відповідальними. Такий феномен має достатньо пояснень у межах психологічної наукової думки. Наприклад, більш відповідальна модель поведінки роботодавців під час експертного інтерв'ю може бути пояснена через призму так званого готорнського ефекту, а саме – через відмінність поведінки людини залежно від рівня прозорості її дій для інших представників соціуму. Сучасне тлумачення змісту готорнського ефекту ми можемо зустріти у роботах [20, 21]. За результатами досліджень згаданих вище вчених люди завжди змінюють поведінку на краще, якщо мають інформацію про те, що за ними ведеться спостереження. Отже, скоріше за все, саме з огляду на наявність прямого контакту між інтерв'юерами та експертами під час їх бесіди останні схилилися до більш «правильних» відповідей (тобто до тих відповідей, які від них очікували) та демонстрували високий рівень усвідомлення відповідальності інституту роботодавців за якість вищої освіти.

Залишаючи поза увагою аналіз розбіжності результатів анкетування роботодавців від результатів, отриманих під час безпосереднього спілкування з ними, звернемо увагу на той факт, що серед включених до анкети суб'єктів лише роботодавці мають прямий зв'язок з ринком, тобто є його безпосередніми представниками. Це дає змогу змінити погляд на обраний нами об'єкт аналізу та констатувати факт певної відірваності суб'єктів ринкової системи від проблем забезпечення якості вищої освіти. Інакше кажучи, ринок не відчуває своєї відповідальності за якість підготовки фахівців з вищою освітою та абстрагується від процесів забезпечення якості вищої освіти. Така «відірваність» роботодавців від функціонування системи забезпечення ЗВО якості освітньої діяльності та якості вищої освіти може бути пояснена через такі основні факти:

1. За нашими розрахунками, що проведені на базі даних Державної служби статистики [22], частка фінансування підготовки фахівців з вищою освітою з боку роботодавців у межах загальної сукупності є незначною. Категорія роботодавців може бути представлена у будь-яких з груп суб'єктів фінансування освіти – держава, органи місцевого самоврядування, юридичні особи та фізичні особи. Разом із тим лівова частка залучених до опитування респондентів позиціонує себе у межах групи «юридичні особи» (одна з умов вибору респондентів для опитування), а отже у межах аналізу отриманих результатів ми можемо прийняти до уваги той факт, що юридичні особи забезпечують фінансування лише 0,1 % здобувачів вищої освіти. Отже, визначений за результатами опитування незначний рівень відповідальності роботодавців за якість вищої освіти може бути пояснений через призму того факту, що вони майже не беруть участі у фінансуванні витрат з підготовки фахівців з вищою освітою.

2. Роботодавці не відчують своєї відповідальності за якість підготовки фахівців з вищою освітою, у тому числі й через перенасиченість ринку праці фахівцями з відповідним рівнем освіти. Роботодавець, як представник ринку, не зацікавлений у тому різновиді діяльності, яка, з одного боку, не може принести відчутного прибутку (безумовно, участь роботодавців у забезпеченні якості вищої освіти може забезпечити певний ефект для бізнесу, але час актуалізації такого ефекту є занадто тривалим для того, щоб відповідна діяльність була цікавою для представників бізнесу), а з іншого – потребує використання роботодавцями власного трудового потенціалу та/або трудового потенціалу організації. Інакше кажучи, суб'єкт ринкових відносин (підприємець, роботодавець тощо) не зацікавлений у витраті власних або організаційних ресурсів на той різновид діяльності, фінансування якого може бути здійснено без його участі. Наприклад, навіщо витратити ресурси на забезпечення якості вищої освіти, якщо на ринку праці існує відчутна конкуренція серед шукачів роботи за привабливу вакансію (ми маємо на увазі той факт, що здобувачі вакансії самі зацікавлені у попередньому забезпеченні якості своєї вищої освіти, адже її сучасний рівень, у майбутньому, визначатиме конкурентоспроможність фахівця на ринку праці). Така позиція роботодавців зумовлена фактом надмірної кваліфікації (надмірної освіченості) шукачів вакансії (кваліфікація здобувача вакансії та/або рівень його освіти є вищими за ту кваліфікацію та/або той рівень, яка вимагається на конкретному робочому місці). За дослідженнями фахівців Організації економічного співробітництва та розвитку, майже кожна п'ята працююча людина стверджує про те, що її освітній та кваліфікаційний рівень є вищими ніж того вимагає займана нею посада [23, с. 142]. Для України відповідний показник у 2014 році вже перевищував 30 % [24]. Це, безумовно, негативно позначається

як на ринку праці, так і на ринку освітніх послуг. Підсумовуючи наведене вище, можемо стверджувати, що у роботодавців немає потреби долучатися до забезпечення якості вищої освіти, адже у будь-який час на ринку праці є пропозиція робочої сили з необхідним рівнем розвитку трудового потенціалу.

Зважаючи на викладене, можемо сформулювати такі основні узагальнення.

По-перше, за результатами аналізу відповідей роботодавців можемо стверджувати про той факт, що вони майже не відчують своєї відповідальності за якість вищої освіти (частка відповідальності роботодавців була оцінена лише на рівні 16 %). Невисокий рівень відповідальності роботодавців може бути поясненим через опосередкованість (другорядність) зв'язку між їх участю у забезпеченні якості вищої освіти та отриманим внаслідок саме цієї діяльності прибутку. Тривалість строку між вкладенням організаційного ресурсу та отриманим внаслідок цього ефектом (прибутком) так само, як й розмір майбутнього прибутку, майже унеможлиблює участь представників бізнесу (у нашому випадку роботодавців) у забезпеченні якості вищої освіти. Крім того, надмірна освіченість населення України (за інформацією Міжнародної організації праці та результатами наукових пошуків вітчизняних вчених, надмірна освіченість і неузгодженість кваліфікацій українських працівників негативно впливає на динаміку суспільно-економічного розвитку держави [25, с. 180]) не сприяє залученню роботодавців до процедур забезпечення якості вищої освіти як на рівні участі у навчальному процесі, так і на рівні контролю його результатів. З огляду на факт незацікавленості ринку та, як наслідок його спроможності, у вирішенні питань забезпечення якості вищої освіти держава повинна створити умови для залучення роботодавців до відповідних процесів. Передбачена нормами п. 6 Положення про галузеві експертні

ради Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти практика включення представників роботодавців, їхніх організацій та об'єднань, професійних асоціацій до складу галузевих експертних рад [26] не забезпечила вирішення питання залучення суб'єктів ринку до процедур забезпечення якості вищої освіти. Пропонуємо розглянути можливість обов'язкового включення представників роботодавців до складу експертної групи, яка проводить акредитаційну експертизу освітньої програми. У межах цієї пропозиції норма щодо «обов'язковості включення» стосується не примушення роботодавців до участі у роботі експертної групи, адже їх участь є добровільною, а легітимності самої експертної групи. Тобто ми пропонуємо визнавати лише ту експертизу освітньої програми, яка була проведена за участю представників роботодавців. Інституалізація цієї пропозиції може бути здійснена у межах зміни норми п. 7 щодо складу експертної групи. Чинний на цей час порядок передбачає лише можливість (не обов'язковість) участі представників роботодавців у роботі експертної групи [27]. Безумовно, держава повинна зацікавити роботодавця до відповідного різновиду роботи.

По-друге, під час спілкування з роботодавцями було з'ясовано, що вони не відчують не лише зобов'язань щодо участі у процедурах забезпечення якості вищої освіти, а й будь-якого зв'язку зі ЗВО. Відстороненість роботодавців від навчального процесу ЗВО та процедур контролю його якості суттєво зменшує ефективність функціонування механізмів державного управління забезпеченням якості освітньої діяльності та якості вищої освіти. Участь роботодавців та держави у підсумковому контролі якості підготовки фахівців з вищою освітою (якості вищої освіти) може бути здійснено через механізм «кваліфікаційних іспитів». Основним суб'єктом оцінювання рівня кваліфікації випускника ЗВО повинен стати роботодавець, адже саме він є безпосереднім споживачем трудового потенціалу майбутнього фахівця. У чинних на цей час

нормах передбачають проведення таких іспитів як єдиного державного кваліфікаційного іспиту лише для окремих спеціальностей. Перелік спеціальностей, з яких передбачено складання кваліфікаційного іспиту, обмежено законодавцем з огляду на їх суспільну значущість і рівень пов'язаних з відповідною професійною діяльністю ризиків (до переліку включено біля 30 спеціальностей з таких галузей знань, як: «Ветеринарна медицина», «Охорона здоров'я», «Воєнні науки, національна безпека, безпека державного кордону», «Цивільна безпека», «Транспорт», «Право», «Публічне управління та адміністрування», «Міжнародне право» та ін.) [28]. Пропонуємо розглянути можливість розширення цього переліку за рахунок всіх спеціальностей, за якими ЗВО здійснює підготовку фахівців з вищої освіти на другому її рівні, та окремих суспільно значущих спеціальностей бакалаврського рівня. Крім того, слід звернути увагу, що запровадженню єдиного державного кваліфікаційного іспиту, тим більше у формі зовнішнього незалежного оцінювання (така можливість передбачена МОН України), повинно передувати всебічне узгодження із ЗВО змісту освітніх програм. Тут ми змушені звернути увагу на існування певного протиріччя, сутність якого актуалізується через неузгодженість виключного права ЗВО формулювати зміст освітньої програми (принцип автономії ЗВО) і нормою про необхідність складання єдиного державного кваліфікаційного іспиту. Тобто протиріччя полягає у спроможності ЗВО підготувати студента до складання єдиного державного кваліфікаційного іспиту за умови реалізації унікальної за своїм змістом освітньої програми.

Висновки та напрями подальших досліджень. За оцінкою роботодавців різниця між відповідальністю різних суб'єктів за підсумкову якість вищої освіти не є принциповою та ідентифікується у межах так званої похибки. На думку роботодавців, відповідальність залучених до забезпечення якості вищої освіти суб'єктів має рівномірний перерозподіл між учасниками відповідних процедур. Отже, й розподіл повноважень і ресурсів між носіями владних повноважень у межах державного управління забезпеченням якості вищої

освіти та університетської автономії (автономія ЗВО) також повинен бути умовно однаковим.

Враховуючи результати аналізу експертних оцінок роботодавців щодо рівня відповідальності суб'єктів управління якістю вищої освіти пропонуємо ініціювати дискусію навколо проблематики: зміни норм Положення про акредитацію освітніх програм, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти – в частині забезпечення участі представників роботодавців у процедурах експертизи освітньої програми (використання інструментарію нормативно-правового механізму державного управління забезпеченням якості вищої освіти); залучення роботодавців до процедур підсумкового оцінювання рівня кваліфікації випускника ЗВО – за напрямом включення роботодавців до складу екзаменаційних комісій (використання інструментарію адміністративно-організаційного механізму державного управління забезпеченням якості вищої освіти); забезпечення безпосередньої участі роботодавців у реалізації змісту освітніх / освітньо-наукових програм (використання інструментарію мотиваційно-стимулюючого механізму державного управління забезпеченням якості вищої освіти).

Найбільш перспективним із напрямів подальших наукових досліджень є аналіз думки роботодавців щодо їх відповідальності (залученості) до ініціювання і проведення реформ в системі вищої освіти.

Список використаних джерел

1. Цілі Сталого Розвитку : Україна. Національна доповідь 2017. *Організація об'єднаних націй / Україна* : вебсайт. URL : https://ukraine.un.org/sites/default/files/2020-06/SDGs_NationalReportUA_Web_1.pdf (дата звернення : 20.11.2021).
2. В Україні існує кадровий голод, і цю проблему мають вирішувати держава та вища освіта. *Президент України* : офіційне інтернет-представництво. URL : <https://www.president.gov.ua/news/v-ukrayini-isnuye-kadrovij-golod-i-syu-problemu-mayut-virish-61429> (дата звернення : 20.11.2021).
3. Про вдосконалення вищої освіти в Україні : Указ Президента України № 210/2020 від 03.06.2020. URL : <https://www.president.gov.ua/documents/2102020-34045> (дата звернення : 20.11.2021).
4. Ковбасюк Ю. В. Наука державного управління в умовах системних державно-управлінських реформ і суспільних трансформацій. *Вісник*

Національної академії державного управління при Президентові України. 2012. Вип. 1. С. 5–20.

5. ДК 009:2010. Національний класифікатор України : класифікація видів економічної діяльності. Наказ Держспоживстандарту України від 11.10.2010 № 457. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vb457609-10#Text> (дата звернення : 20.11.2021).
6. Волкова Н. В. Місцеве самоврядування як суб'єкт управління освітою : кластерний підхід : монографія. Дніпропетровськ. 2014. 204 с.
7. Дегтярьова І. О. Міністерство освіти і науки України у системі державного управління вищою освітою: правовий статус та сфера компетенцій. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України.* (Серія : Державне управління). 2018. № 1. С. 81–91.
8. Застрожнікова І. В. Принципи децентралізації в управлінні освітою. *Науковий вісник : Державне управління.* 2019. № 2. С. 59–65.
9. Мороз В. М., Мороз С. А. Порядок та умови вступу до докторантури як елемент правового механізму державного управління якістю підготовки фахівців на науковому рівні вищої освіти. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України.* 2015. № 3. С. 127–134.
10. Мороз В. М., Садковий В. П., Бабаєв В. М., Мороз С. А. Онлайн опитування студентів у системі забезпечення якості вищої освіти. *Інформаційні технології та засоби навчання.* 2018. № 6. URL : <https://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/2415> (дата звернення : 20.11.2021).
11. Савченко І. Г., Чумак О. В. Модернізація державного механізму фінансування вищої освіти в умовах її реформування. *Теорія та практика державного управління.* 2017. № 3(58). С. 85–90.
12. Яременко О. І., Лазор О. Я., Лазор О. Д. Ефективність публічного управління та адміністрування системою вищої освіти та науки в Україні у контексті глобального конкурентного середовища та часопросторового виміру. *Вісник факультету історії, права і публічного управління Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського.* 2020. Вип. XVIII. С. 87–93.
13. Moser C. A., Kalton G. *Survey Methods in Social Investigation.* London: Routledge. 1985. 576 p.
14. Яремчук С. С. Соціологія: навчальний посібник. Чернівці. 2015. 240 с.
15. Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти (ESG) / Європейська асоціація забезпечення якості вищої освіти. Київ : ТОВ «ЦС», 2015. 32 с.
16. Мороз С. А. Рівень відповідальності органів публічного управління за якість вищої освіти: аналіз думки студентів вітчизняних ЗВО. *Навчання публічних службовців: новітні тенденції та технології* : наук.-практ. конф. за міжнар. уч., (31 жовтня 2019 р.). Київ, 2019. С. 177–180.
17. Мороз С. А. Рівень відповідальності основних суб'єктів управління за підвищення якості вищої освіти (за результатами аналізу думки українських студентів). *Вісник НУЦЗУ (Серія : Державне управління).* 2020. Вип. 1 (12). С. 373–387.

18. Sudman S., Bradburn N., Schwarz N. Thinking About Answers : The Application of Cognitive Processes to Survey Methodology. San Francisco. 2010. 322 p.
19. Peterson M., Einarson Marne K., Augustine Catherine H., Vaughan D. Institutional Support for Student Assessment : Methodology and Results of a National Survey. Stanford : Stanford University. 1999. 447 p.
20. Mc Carney Rob, Warner James, Iliffe Steve, Griffin Mark, Fisher Peter The Hawthorne Effect : a randomised, controlled trial. *BMC Medical Research Methodology*. 2007. URL : <http://www.biomedcentral.com/1471-2288/7/30> (дата звернення : 20.11.2021).
21. Monahan T., Fisher J. A. Benefits of «Observer Effects» : Lessons from the Field. *Qualitative Research*. 2010. 10. (3). P. 357–376.
22. Вища освіта в Україні у 2019 році. Статистична інформація. *Державна служба статистики України* : офіційний веб-сайт. URL : http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2005/osv_rik/osv_u/vysh_osvita/arch_vysh_osvita.htm (дата звернення : 20.11.2021).
23. OECD Skills Outlook 2013: First Results from the Survey of Adult Skills, OECD Publishing. URL : <http://dx.doi.org/10.1787/9789264204256-en>
24. Libanova E., Symbal A., Lisogor L., Marchenko I., Iarosh O. Labour market transitions of young women and men in Ukraine; International Labour Office. Geneva. 2014. 118 p.
25. Ільч Л. М. Узгодження кваліфікацій з урахуванням потреб ринку праці : проблеми та шляхи розв'язання. *Демографія та соціальна економіка*. 2015. № 3(25). С. 173–184.
26. Положення про галузеві експертні ради Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти. *Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти* : вебсайт. URL : <https://cutt.ly/VFnkHw8> (дата звернення : 20.11.2021).
27. Положення про акредитацію освітніх програм, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти : наказ Міністерства освіти і науки України від 11.07.2019 р. № 977. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0880-19#Text> (дата звернення : 20.11.2021).
28. Про атестацію здобувачів ступеня фахової передвищої освіти та ступенів вищої освіти на першому (бакалаврському) та другому (магістерському) рівнях у формі єдиного державного кваліфікаційного іспиту : постанова Кабінету Міністрів України від 9 травня 2021 р. № 497. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/497-2021-%D0%BF#Text> (дата звернення : 20.11.2021).

References

1. Tsili Staloho Rozvytku : Ukraina. Natsionalna dopovid 2017. *Orhanizatsiia ob'iednanykh natsii / Ukraina* : vebсайт. Retrieved from https://ukraine.un.org/sites/default/files/2020-06/SDGs_NationalReportUA_Web_1.pdf [in Ukrainian].

2. V Ukraini isnuie kadrovyi holod, i tsiu problemu maiut vyrishuvaty derzhava ta vyshcha osvita. *President of Ukraine : Official website*. Retrieved from <https://www.president.gov.ua/news/v-ukrayini-isnuye-kadrovij-golod-i-cyu-problemu-mayut-virish-61429> [in Ukrainian].
3. Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 03.06.2020 № 210/2020 «Pro vdoskonalennia vyshchoi osvity v Ukraini». *president.gov.ua*. Retrieved from <https://www.president.gov.ua/documents/2102020-34045> [in Ukrainian].
4. Kovbasiuk, Yu. V. (2012). Nauka derzhavnogo upravlinnia v umovakh systemnykh derzhavno-upravlinskykh reform i suspilnykh transformatsii. *Visnyk Natsionalnoi akademii derzhavnogo upravlinnia pry Prezidentovi Ukrainy, 1*, 5–20 [in Ukrainian].
5. DK 009:2010. Natsionalnyi klasyfikator Ukrainy : klasyfikatsiia vydiv ekonomichnoi diialnosti. Nakaz Derzhspozhyvstandartu Ukrainy vid 11.10.2010 № 457. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vb457609-10#Text> [in Ukrainian].
6. Volkova, N. V. (2014). Mistseve samovriaduvannia yak subiekt upravlinnia osvitoiu: klasternyi pidkhid : monohrafiia. Dnipropetrovsk: Dniprop. derzh. fin. Akad [in Ukrainian].
7. Dehtiarova, I. O. (2018). Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy u systemi derzhavnogo upravlinnia vyshchoi osvity: pravovyi status ta sfera kompetentsii. *Visnyk Natsional'noi akademii derzhavnogo upravlinnia pry Prezidentovi Ukrainy. (Serii: Derzhavne upravlinnia), 1*, 81–91 [in Ukrainian].
8. Zastrozhnikova, I. V. (2019). Pryntsypy detsentralizatsii v upravlinni osvitoiu [Principles of decentralization in education management]. *Naukovyi visnyk: Derzhavne upravlinnia, 2*, 59–65 [in Ukrainian].
9. Moroz, V. M. & Moroz, S. A. (2015). Poriadok ta umovy vstupu do doktorantury yak element pravovoho mekhanizmu derzhavnogo upravlinnia yakistiu pidgotovky fakhivtsiv na naukovomu rivni vyshchoi osvity. *Naukovi zapysky Instytutu zakonodavstva Verkhovnoi Rady Ukrainy, 3*, 127–134 [in Ukrainian].
10. Moroz, V. M., Sadkovyi, V. P., Babaiev, V. M. & Moroz, S. A. (2018). Onlain opytuvannia studentiv u systemi zabezpechennia yakosti vyshchoi osvity [Online survey of students in the quality assurance system of higher education] *Informatsiini tekhnologii ta zasoby navchannia, 6*. Retrieved from <https://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/2415> [in Ukrainian].
11. Savchenko, I. H. & Chumak, O. V. (2017). Modernizatsiia derzhavnogo mekhanizmu finansuvannia vyshchoi osvity v umovakh yii reformuvannia. *Teoriia ta praktyka derzhavnogo upravlinnia, 3(58)*, 85–90 [in Ukrainian].
12. Yaremenko, O. I., Lazor, O. Ia. & Lazor, O. D. (2020). Efektyvnist' publichnogo upravlinnia ta administruvannia systemoju vyshchoi osvity ta nauky v Ukraini u konteksti hlobalnogo konkurentnogo seredovyshcha ta chasoprostorovoho vymiru. *Visnyk fakultetu istorii, prava i publichnogo upravlinnia Vynnyts'koho derzhavnogo pedahohichnogo universytetu imeni Mykhaila Kotsiubyns'koho, VIII*, 87–93 [in Ukrainian].
13. Moser, C. A. & Kalton, G. (1985). *Survey Methods in Social Investigation*. London: Routledge [in English].

14. Yaremchuk S. S. (2015), *Sotsiologhiia: navch. posibnyk [Sociology: textbook manual]*. Chernivtsi: Chernivets'kyi nats. un-t [in Ukrainian].
15. Standarty i rekomendatsii shchodo zabezpechennia yakosti v Yevropeiskomu prostori vyshchoi osvity (ESG) (2015) / Yevropeiska asotsiatsiia zabezpechennia yakosti vyshchoi osvity. Kyiv : TOV «TsS». [in Ukrainian].
16. Moroz, S. A. (2019). Riven' vidpovidal'nosti orhaniv publichnoho upravlinnia za yakist' vyshchoi osvity: analiz dumky studentiv vitchyznianskykh ZVO *Navchannia publichnykh sluzhbovtziv: novitni tendentsii ta tekhnologii: nauk.-prakt. konf. za mizhnar. uch.*, 31 zhovtnia 2019 r. Kyiv, 177–180 [in Ukrainian].
17. Moroz, S. A. (2020). Riven' vidpovidal'nosti osnovnykh sub'iektiv upravlinnia za pidvyshchennia yakosti vyshchoi osvity (za rezultatamy analizu dumky ukrains'kykh studentiv). *Visnyk Natsionalnoho universytetu tsyvil'noho zakhystu Ukrainy. (Serii: Derzhavne upravlinnia)*, 1 (12), 373–387 [in Ukrainian].
18. Sudman, S., Bradburn, N., & Schwarz, N. (2010). *Thinking About Answers: The Application of Cognitive Processes to Survey Methodology*. San Francisco. [in English].
19. Peterson, M., Einarson, Marne K., Augustine, C. H. & Vaughan, D. (1999). *Institutional Support for Student Assessment: Methodology and Results of a National Survey*. Stanford: Stanford University. [in English].
20. Mc Carney, R., Warner, J. & Iliffe, St. (2007). The Hawthorne Effect: a randomised, controlled trial. *BMC Medical Research Methodology*. Retrieved from: <https://bmcmedresmethodol.biomedcentral.com/track/pdf/10.1186/1471-2288-7-30> [in English].
21. Monahan, T. & Fisher, J. A. (2019). Benefits of «Observer Effects»: Lessons from the Field. *Qualitative Research*. [in English].
22. Vyshcha osvita v Ukraini u 2019 rotsi. Statystychna informatsiia. [ukrstat.gov.ua](http://www.ukrstat.gov.ua). Retrieved from : http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2005/osv_rik/osv_u/vysh_osvita/arch_vysh_osvita.htm [in Ukrainian].
23. OECD Skills Outlook 2013: First Results from the Survey of Adult Skills, OECD Publishing. Retrieved from : <http://dx.doi.org/10.1787/9789264204256-en> [in English].
24. Libanova, E., Cymbal, A., Lisogor, L., Marchenko, I., & Iarosh, O. (2014), *Labour market transitions of young women and men in Ukraine; International Labour Office*. Geneva.[in English].
25. Ilich, L. M. (2015). Uzgodzhennia kvalifikatsii z urakhuvanniam potreb rynku pratsi: problemy ta shliakhy rozviazannia. *Demohrafiia ta sotsialna ekonomika*, 3(25), 173–184 [in Ukrainian].
26. Polozhennia pro haluzevi ekspertni rady Natsionalnoho ahentstva iz zabezpechennia yakosti vyshchoi osvity *Natsionalne ahentstvo iz zabezpechennia yakosti vyshchoi osvity : vebсайт*. Retrieved from https://naqa.gov.ua/wp-content/uploads/2020/05/polozhennia-pro-HER_2020_26_travnia.pdf [in Ukrainian].
27. Nakaz Ministerstva osvity i nauky Ukrainy vid 11.07.2019 № 977. «Polozhennia pro akredytatsiiu osvitnikh program, za yakymy zdiisniuietsia

pidhotovka здобувачив vyshshoi osvity». Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0880-19#Text> [in Ukrainian].

28. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 9 travnia 2021 r. № 497 «Pro atestatsiiu zdobuvachiv stupenia fakhovoi peredvyshchoi osvity ta stupeniv vyshchoi osvity na pershomu (bakalavrskomu) ta druhomu (mahisterskomu) rivniakh u formi yedynoho derzhavnoho kvalifikatsiinoho ispytu». Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/497-2021-%D0%BF#Text> (дата звернення : 20.11.2021) [in Ukrainian].

RESPONSIBILITY OF SUBJECTS OF MANAGEMENT OF QUALITY OF HIGHER EDUCATION: ANALYSIS OF EXPERT ASSESSMENTS OF EMPLOYERS

Moroz Svitlana

Moroz Volodymyr

Abstract. Improving the quality of higher education and ensuring its close connection with science is provided by the strategic direction of state development. The aim of the article was to clarify the opinion of employers on the responsibility of the subjects of quality management of higher education for its final level and to analyze the received expert assessments through the prism of improving public administration mechanisms to ensure the quality of higher education. Determining the level of responsibility of some of the subjects of quality management in higher education for its final level has become one of the focuses of the project «Assessment of the quality of higher education». Using the tools of expert interviews and questionnaires, the results of the employers' survey were analyzed and it was found that employers are not interested in being involved in quality assurance procedures in higher education and do not feel responsible for its final level. This position of employers is quite natural, because the participation of representatives of the real economy sector in assurance procedures over higher education quality does not provide that economic effect which subject of management can obtain using relevant resources within their professional activities. The so-called unnaturalness of assurance processes higher education quality for the subjects of management has led to the fact that respondents among employers have rated their level of responsibility almost on a minimum level. Employers put the highest level of responsibility for the higher education quality on higher education institutions and students, thereby reducing not only their own level of responsibility, but also the level of responsibility of public administration bodies and society as a whole. According to the results of a survey of employers, we found out their opinion as for the distribution of responsibility for the higher education quality between its stakeholders such as: students; higher education institutions; employers; public administration bodies (public authorities and local authorities); society (public associations; monitoring missions; expert agencies). The results of the respondents' answers analysis allowed us to formulate generalizations and conclusions regarding the possible directions for improving the content and practice of using of some of the public administration mechanisms over insurance of the higher education quality, there were also made generalizations regarding creating conditions for employers' attracting to control quality of results of higher education institutions' activity. The article substantiates the need for mandatory inclusion of employers'

representatives into the composition of the expert groups for accreditation of educational programs, as well as in the examination commissions for awarding (assigning) professional qualifications to future specialist.

Key words: quality of higher education; mechanisms of public administration; survey of employers; institution of higher education; accreditation of the educational program